

**С. О. Микитюк**

Харківський національний педагогічний  
університет імені Г. С. Сковороди

## **РЕСУРСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛІВ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

*У статті відображено, що ресурсний підхід сприяє ефективності використання особистісно орієнтованої парадигми формування особистості, основу якої складає визнання унікальності кожної людини в оволодінні нею накопиченим людством досвідом, що неможливо без виявлення потенційних можливостей особистості, ресурсів, які сприяють успішності її розвитку й саморозвитку, а також самореалізації. Ресурсний підхід у підготовці майбутнього вчителя забезпечує подальший розвиток і втілення концепції особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутнього фахівця, оскільки спрямований на глибоке пізнання людиною себе, власних потенційних можливостей, реалізація яких задовольняє прагнення людини до максимально повної самореалізації в професії.*

***Ключові слова:** ресурсний підхід, ресурси особистості: фізіологічний, психологічний, освітньо-професійний ресурси, потенціал, види потенціалу особистості.*

**Постановка проблеми.** Цілеспрямована, спеціально організована система підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності має бути спрямованою на використання тих резервів, які б дозволяли вийти на забезпечення більш високого рівня професійної підготовки й стати передумовою успішності їхньої пізнавальної діяльності, сприяючи підвищенню якості професійної компетентності, усебічному розвитку потенціалів студентів, що, у свою чергу, впливає на особистісне та професійне самовдосконалення й самореалізацію фахівця, що й забезпечує навчально-виховний процес, побудований і організований на основі ресурсного підходу.

Цю думку підтримують різні вчені (Ю. Забродін, С. Дружилов, О. Кондаков, В. Лизинський, В. Лозова, Т. Рогова, Т. Цецоріна та ін.), які стверджують, що в ситуації суттєвих змін, в умовах переходу до ресурсного підходу, що продукує варіативність, особистісну направленість, природну кмітливість та інноваційність системи освіти, повинні змінюватися самі механізми формування змісту освіти, у результаті чого отримують нову інтерпретацію державні освітні стандарти [3, 298].

**Аналіз актуальних досліджень.** На відміну від інших методологічних підходів, ресурсний підхід залишається недостатньо розкритим у сучасних філософських, психолого-педагогічних дослідженнях, хоча про його потребу у використанні пишуть науковці Т. Давиденко, Т. Шамова [11], вивчаючи питання управління освітнім процесом у школі, Т. Цецоріна [9],

досліджуючи проблему організації освітнього процесу в школі на основі ресурсного підходу, Т. Рогова [7], розкриваючи в дослідженні необхідність урахування ресурсів особистості як один із принципів персоналізованого підходу. В. Павленко [5] підкреслив значущість ресурсно-стильового комплексу методів в управлінні, А. Деркач [1] пропонує до використання в практиці підготовки фахівців ресурсозбережувальні технології, Л. Рибалко зазначає, що основою ресурсного підходу є вивчення ресурсів особистості та виявлення шляхів їх розкриття й реалізації в різних видах діяльності відповідно до природних нахилів людини. Метою ресурсного підходу є встановлення взаємозв'язку самореалізації особистості з її потенційними й ресурсними можливостями, а завданнями – з'ясування причини розвитку сутнісних сил особистості, можливостей реалізації власних зусиль на шляху просування до акме-вершини [6, 57].

**Мета статті** – проаналізувати й визначити потенціали особистості майбутнього вчителя та основні його прояви.

**Виклад основного матеріалу.** Концепція нашого дослідження ґрунтується на розумінні ресурсного підходу як процесу, що враховує внутрішні особливості розвитку (потенціали) особистості й зовнішні умови, взаємодія яких сприяє її професійному й особистісному розвитку. Урахування різних видів ресурсів у підготовці фахівців, спрямованих на створення умов самовдосконалення, пов'язане з активізацією резервних можливостей, які людина може використовувати в аспекті оптимальної самореалізації.

Вивчення наукових праць (З. Аллаяров, Б. Гершунський, Ю. Ібрагім, В. Лизинський, Т. Цецоріна та ін.) дозволяє до зовнішніх ресурсів віднести: *матеріально-технічні* (об'єкти навколишнього світу, що певною мірою впливають на діяльність суб'єкта); *інформаційні* (узагальнений досвід людства в усній і писемній формі, віртуальна інформація: комп'ютерні технології, доступ до них); *стимулюючі* (заохочення моральне й матеріальне, покарання, формування позитивної мотивації, зовнішнє оцінювання діяльності, самооцінювання тощо); *комунікативно-психологічні* (особливості умов спілкування й організації міжособистісної взаємодії, емоційно-психологічний клімат у колективі, його згуртованість, провідний стиль спілкування тощо); *організаційно-управлінські* (система управління навчальним процесом, послідовність вимог викладачів до студентів, якість складеного розкладу тощо).

На відміну від зовнішніх ресурсів, внутрішні зумовлюють унікальність людини, вони є джерелом її розвитку, персоналізації. У системі внутрішніх (індивідуальних) можливостей особистості вчені виділяють такі

підсистеми: *біогенетичні*, пов'язані зі спадковістю; *фізіологічні* (стан здоров'я, особливості будови організму, фізична витривалість, вік, стать тощо); *індивідуально-психологічні* (рівень інтелектуального розвитку, особливості емоційно-вольової сфери тощо). Отже, внутрішні ресурси є індивідуальним надбанням особистості, зумовлюють її унікальність і джерело розвитку. Ці підсистеми мають складну структуру та забезпечують, у цілому, процес життєдіяльності.

Ресурсний підхід вимагає не тільки сформованості певної якості індивіда, знань його особливостей, а й розглядати людину в русі, змінах, тобто як особистість, яка має певні потенційні можливості, котрі можуть бути реалізовані за певних умов, бачити особистість у майбутньому в плані перспективи реалізації потенційного й виникнення нових якісних змін.

Тому в понятійному апараті, поряд із поняттям «ресурс», уживаються як тотожні поняття: «можливість», «потенція», «потенційні можливості», «потенціал», «сутнісні сили» особистості.

Аналізуючи умови ефективного навчання, однією з основних В. Лозова та Т. Рогова визначають його орієнтацію на пошуки й розвиток потенціалу кожного індивіда, чому сприяє ресурсний підхід.

Розглядаючи структуру діяльної основи творчого потенціалу людини та ієрархічну класифікацію потенціалів, О. Чаплигін, В. Марков, Ю. Синягін виокремлюють основні підструктури, які реалізують механізм активності людини взагалі, та у здійсненні творчості: *біологічний потенціал* О. Чаплигін визначає як «тіло»; *психологічний потенціал* індивіда – реалізується в межах психічної діяльності; *особистісний потенціал* – формується на базі психічного потенціалу, але від нього відрізняється своєю структурою, а також величиною. Різновидом особистісного потенціалу виступає *інтелектуально-інформаційний потенціал* (свідомість), *побуджувально-мотиваційний потенціал* та *особистісно-професійний потенціал*, що спрямований на реалізацію особистості в межах обраної нею професії. Дослідник вважає, що «разом вони і складають діяльну основу творчого потенціалу людини. Але як такі, у процесі творчості вони наповнюються специфічним змістом, реалізуються в певних формах» [10, 45; 4, 252].

На думку Н. Шевандріна, особистість можна схарактеризувати п'ятьма загальними потенціалами: 1) пізнавальним; 2) морально-етичним; 3) творчим; 4) комунікативним; 5) естетичним. Дослідник вважає, що особистість визначається за такими показниками: «що вона знає; що вона цінує, що вона творить, з ким і як вона спілкується, які її естетичні потреби та як вона їх задовольняє» [12, 191].

Потенційні можливості майбутнього вчителя виявляються й формуються у відповідній діяльності, яка створює умови для виявлення як пізнавально-інтелектуального потенціалу, так і потенціалу вчинку. Так, Я. Кальба, розглядає «вчинковий потенціал» як структурне й динамічне утворення, що поєднує в собі ситуаційну («Я знаходжуся»), мотиваційну («Я хочу»), дієву («Я можу») та післядієву («Я рефлексую») компоненти, а також як інтегральний показник морально-психологічного розвитку особистості, а також ефективності виховання. Поняття «вчинковий потенціал особистості», зокрема, учня, визначається як психологічна здатність, спроможність, готовність школяра до вчинку, що передбачає наявність у нього душевно-духовних ресурсів, а також відповідних психолого-педагогічних умов. Відповідно до структури вчинку, запропонованої В. Роменцем, поняття «вчинковий потенціал» розглядається як структурне й динамічне утворення, що поєднує в собі ситуаційну, мотиваційну, дієву та післядієву компоненти [8].

Цікавою, на нашу думку, у підготовці майбутнього вчителя є структура особистісного потенціалу, яку запропонувала О. Ігнатюк [2], виокремлюючи головні його види:

1. Інтелектуальний потенціал, що містить у собі цілеспрямованість, евристичність, гнучкість тощо, який відображає здібності, знання, навички й уміння. До структури інтелектуального потенціалу належать духовні цінності, ідеали, переконання, орієнтації, інтереси особи.

2. Гносеологічний потенціал – передбачає вміння розбиратися в теоріях пізнання оточуючого довкілля та самого себе. Саме на підставі цього потенціалу може існувати перетворювальний або потенціал самовдосконалення, що поєднує в собі як саморозвиток, так і самоуправління.

3. Духовний потенціал особистості є внутрішньою психічною можливістю її розвитку. Тобто, це внутрішня енергія, спрямована на творче самовідбиття та самоствердження. Складовими в структурі духовного потенціалу автор виділяє можливості суб'єкта, які ще не розвинені, тобто внутрішні (суб'єктивні) можливості, що активізують реалізацію творчих здібностей; характер впливу суб'єкта на предмет творчості (рівень активності, стиль творчої діяльності тощо). Отже, виявлення духовного потенціалу людини вимагає розробки питань його діагностики.

4. Емоційно-вольовий потенціал характеризується, рішучістю, оптимістичністю, наполегливістю, витримкою, сміливістю, цілеспрямованістю, переважаючими емоційними станами людини, її почуттями тощо.

5. Потенціал ділових якостей, знаходить вияв у вимогливості, самостійності, енергійності, принциповості.

6. Комунікативний потенціал, проявляється в уміннях вести продуктивний діалог, слухати й розуміти інших, умінні викладання ідей, думок у письмовій формі та ін.

7. Управлінський потенціал, характеризує якості лідера, новатора, організатора.

8. Морально-етичний потенціал, відображає справедливість, турботливе й уважне ставлення до людей, доброзичливість, сумлінність і чуйність.

9. Трудовий (професійний потенціал), як справедливо визначає автор, має три компоненти: виробничо-кваліфікаційний, психофізіологічний, особистісно-соціальний потенціали. Виробничо-кваліфікаційний потенціал характеризується обсягом загальних і спеціальних знань, трудових навичок і вмінь працівника; психофізіологічний потенціал – рівнем здібностей працівника, станом його здоров'я, типом нервової системи, працездатністю, витривалістю тощо; особистісно-соціальний потенціал – рівнем соціальної зрілості працівника, ступенем засвоєння ним норм свідомого ставлення до праці, змістом потреб, інтересів, установок у сфері праці.

У процесі нашого дослідження, аналізуючи внутрішні можливості особистості, які впливають на формування професійних знань і вмінь у педагогічній діяльності, було визначено та схарактеризовано *фізіологічні й психологічні ресурси* особистості, які є складними за своєю структурою. Якість підготовки майбутніх учителів, а також пошук шляхів самовдосконалення визначається педагогічно цілеспрямованим процесом розвитку системи потенцій *освітньо-професійного ресурсу* особистості на основі фізіологічних і психологічних ресурсів з урахуванням особливостей діяльності фахівців. У своєму дослідженні ми зробили спробу визначити та схарактеризувати складові *освітньо-професійного ресурсу*, до якого відносимо такі потенціали особистості:

1. *Трудовий потенціал* визначено як свідоме ставлення індивіда до конкретної праці, як працездатність людини. Трудовий потенціал відбиває здібності, знання, уміння, навички особистості, які дозволяють їй виконувати роботу певної складності, кваліфікованості. Головним елементом цього потенціалу є психофізіологічні та професійно-кваліфікаційні компоненти, що забезпечують ефективність професійної діяльності шляхом мобілізації внутрішніх резервів фахівця. Кожна сфера діяльності характеризується конкретними вимогами. Так, педагогічна професія пов'язана з гуманістичним світоглядом особистості, її

педагогічними здібностями, розвиток яких забезпечує більш високі досягнення педагога, та з оволодінням професійно-педагогічними знаннями, вміннями, навичками (аналітичними, прогностичними, проєктивними, інформаційно-дидактичними, організаційними, комунікативними, рефлексивними тощо), що залежать від розвитку енергетичних, психофізіологічних, інтелектуальних, вольових можливостей людини, які схарактеризовано в дисертації.

2. *Інтелектуальний потенціал.* Значущою складовою професійної діяльності є інтелект – основа забезпечення ефективної підготовки фахівця. Поняття «*інтелектуальний потенціал студентів вищих педагогічних навчальних закладів*» розглядається як інтегрована якість особистості, яка володіє спеціальними знаннями, вміннями й навичками, а також певними якостями особистості, що забезпечують ефективність розумової праці в пізнавальній діяльності та формування майбутнього висококваліфікованого педагога, що передбачає постійне самовдосконалення.

3. *Духовно-моральний потенціал* людини розглядаємо як інтегральну характеристику її можливостей, тому що духовність поєднує в одному понятті високу внутрішню культуру, моральну поведінку, інтелект, емоційні й вольові якості, обов'язок і совість.

4. *Творчий потенціал.* Творчі здібності фахівця та здатність до їх використання у професійній діяльності з метою ефективного вирішення вимог або проблем, які висуває виробничий процес, характеризують його як професіонала. Творчі люди мають високу мотивацію до успіху, поспішають жити, причому головним мотивом є прагнення реалізувати ідею – цьому підкоряються сила волі, мислення та діяльність (Я. Пономарьов, О. Кульчицька). К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Мей у творчості вбачали процес створення або відкриття нового як глибинну потребу людини в самореалізації.

У дослідженні творчий потенціал визначено як інтегральну якість особистості, сукупність можливостей ставити й вирішувати нестандартні завдання, реалізовувати нові напрями у сфері своєї діяльності.

**Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.** Посилення на основі ресурсного підходу концептуальних засад індивідуального підходу до організації навчально-виховного процесу, особистісно орієнтованої парадигми розвитку особистості сприяє розв'язанню завдань вітчизняної освіти щодо підготовки майбутнього вчителя як висококваліфікованого фахівця, спроможного у своїй професійній діяльності до постійного самовиховання, самоствердження.

Подальшої розробки потребують питання змістового й методичного забезпечення як методів діагностики, так і тренінгових занять, спрямованих на формування груп професійних якостей, які мають першочергове значення у професійному становленні фахівців.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. : Изд-во Моск. психол.-социол. ин-та; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.
2. Ігнатюк О. А. Формування майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика : [монографія] / О. А. Ігнатюк. – Х. : НТУ «ХПІ», 2009. – 432 с.
3. Кондаков А. М. Образование как ресурс развития личности, общества и государства : дис. ... доктора пед. наук / Александр Михайлович Кондаков. – М. – 2005. – 322 с.
4. Марков В. Н. Потенциал личности / В. Н. Марков, Ю. В. Синягин // Мир психологи. – 2000. – № 1 (21). – С. 250–261.
5. Павленко В. В. Ресурсно-стильовий комплекс методів управління стресовими ситуаціями / В. В. Павленко // Наука і освіта. – 2004. – № 6/7. – С. 202–205.
6. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія / Л. С. Рибалко. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. – 443 с.
7. Рогова Т. В. Теоретичні і методичні основи персоналізованого підходу в управлінні педагогічним колективом середньої загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Рогова Тетяна Володимирівна. – Х., 2006. – 36 с.
8. Стаканова О. В. О структуре трудового потенциала // Социол. исследования. – 1981. – № 2. – С. 75.
9. Цецорина Т. А. Организация образовательного процесса в школе на основе ресурсного подхода : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. А. Цецорина. – Белгород. гос. ун-т. – Белгород, 2002. – 23 с.
10. Чаплигін О. К. Творчий потенціал людини: від становлення до реалізації / О. К. Чаплигін // Соціально-філософський аналіз : [монографія]. – Х. : «Основа», 1999. – 277 с.
11. Шамова Т. И. Управление образовательным процессом в адаптивной школе / Т. И. Шамова, Т. М. Давиденко. – М. : Центр «Пед. поиск», 2001. – 384 с.
12. Шевандрин Н. И. Социальная психология в образовании. – Ч. 1. Концептуальные и прикладные основы социальной психологии / Н. И. Шевандрин. – М. : ВЛАДОС, 1995. – 554 с.

#### РЕЗЮМЕ

**Микитюк С. А.** Ресурсный подход как основа развития потенциалов личности будущего учителя.

*В статье указано, что ресурсный подход способствует эффективности использования личностно ориентированной парадигмы формирования личности, основу которой составляет признание уникальности каждого человека в усвоении им накопленного человечеством опыта, что невозможно без определения потенциальных возможностей личности, ресурсов, которые способствуют*

успешному её развитию и саморазвитию, а также самореализации. Ресурсный подход в подготовке будущего учителя обеспечивает дальнейшее развитие и внедрение концепции личностно ориентированной профессиональной подготовки будущего специалиста, поскольку направлен на глубокое познание человеком себя, собственных потенциальных возможностей, реализация которых удовлетворяет стремление человека к максимально полной самореализации в профессии.

**Ключевые слова:** ресурсный подход, ресурсы личности: физиологический, психологический, образовательно-профессиональный ресурс, потенциал, виды потенциалов личности.

## SUMMARY

**Mykytiuk S.** The resource-based approach as the basis of formation of future teacher personality's potentials.

*The article states that the resource-based approach contributes to the efficiency of the use of personality-oriented paradigm of a personality formation, which is based on the recognition of uniqueness of each person in the assimilation of the accumulated experience of mankind, which is impossible without determining personality's potentials, resources that contribute to the success of personality's development and self-development, as well as self-realization. The resource-based approach of future teacher training ensures the further development and implementation of the concept of personality-oriented training of future specialists as it is aimed at deep self-discovery, understanding of personal potentials, implementation of which satisfies the human desire to maximize their full potential in their profession.*

*The development of a personality concentrating and combining biological, physiological, social and spiritual characteristics, needs, motivations, interests, temperament, abilities, specific features of psychological processes (sensation, attention, memory, thinking, emotions, will, etc.) is characterized by the dialectic of the potential and the actual. The potential is a source of a perspective, this is the "zone" that a person can turn into the actual, that means that a personality is characterized not only by what he/ she has already had, what actually functions, but also by a range of development opportunities.*

*General natural qualities exist only as possibilities, and in order to make them function, turn into reality the favorable conditions are required. Therefore, the educational process in a higher educational establishment should concentrate on identification and study of both individual personality characteristics and his/her potentials: personality - education, personality - communication, personality - the inner world etc, which creates the most optimal environment for the development of each student's individuality, development of self-conception.*

*Consideration of different types of resources affecting self-development in training specialists is associated with the activation of potentials which a person can use for optimal self-actualization.*

*Thus, the resource-based approach in future teacher training provides for differentiation, variability and innovation in any educational activities as well as formation of new resources.*

*Topicality of the problems of the resource-based approach application lies in the fact that it promotes the formation of the educational space, based on the development of the personality, enriches the theory of individualization of training and education: the dominance of the position in the educational process that finds expression in the principles of ergonomics, providing individual trajectories of student's development, realization of his/her own potentials and implementation of activities, positive feedback, aimed at detecting changes in the subjective experience of the student, individual choice of content, form and methods in various activities, providing the subjective role of a personality in this activity etc.*



*The improvement of conceptual framework of the individual approach to the educational process, learner-oriented paradigm of personality development on the basis of the resource-based approach contributes to solving problems of the national education of training future teachers as highly qualified specialists capable in their professional activities to constant self-education and self-affirmation.*

**Key words:** *a resource-based approach, personality's resources, physiological, psychological, educational and professional resource, potential, types of personality's potentials.*

УДК 378:005.6

**А. В. Нізовцев**

Полтавський національний технічний  
університет імені Юрія Кондратюка

## **РОЗРОБКА МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНЖЕНЕРА**

*У статті розглядається проблема застосування компетентнісного підходу до підготовки інженерів. Наводяться результати дослідження, на підставі яких представлено паспорт, склад і структуру моделі професійної компетентності інженера в умовах навчання у вищому технічному навчальному закладі. Розроблено модель професійної компетентності інженера, що враховує особливості напрямів, змісту, видів і форм виробничої діяльності інженерно-технічних працівників та компоненти притаманні специфіці їх роботи. Розкрито сутність і специфіка навчальної роботи студентів в умовах виконання виробничих завдань і мотивації професійної орієнтації. Визначено фактори підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів.*

**Ключові слова:** *модель професійної компетентності інженера, виробнича діяльність, формування компетенцій, службові обов'язки.*

**Постановка проблеми.** Нова парадигма української освіти передбачає вдосконалення підготовки фахівця, становлення його як професіонала, глибоко освіченого у своїй галузі знань і компетентного [10; 11]. Сучасній промисловості потрібен спеціаліст ерудований, готовий до дослідницької роботи, реалізації особистісного підходу в проектуванні стратегії власного професійного становлення, здатний самоактуалізуватися, здобути особистісний авторитет і статус [1]. Сьогодні спостерігається потреба у висококваліфікованому фахівцеві, який із перших кроків добре орієнтується у виробничих технологіях і системах, самостійно знаходить та аналізує інформацію, раціонально використовує отриманий досвід для успішного вирішення професійних завдань і проблем [3]. Рівень якості інженерної освіти є показником сформованості професійної компетентності випускника [12]. Моделюючи зміст, види, форми професійної роботи інженера та створюючи виробниче середовище важливо враховувати характер і особливості конкретного напрямку галузевої діяльності інженерно-технічного працівника.